

Charles de Croocq (foto E. Leeuwerck)

DE FRANS-VLAMING CHARLES DE CROOCCQ

door
R. DEBEVERE
Loker (West-Vlaanderen)

1. LEVENSLLOOP.

Winnezele, de Vlaamssprekende, vlak over de Franse grens gelegen gemeente, bracht veel belangrijke mannen voort of strekte hun tot woonplaats.

Onder meer werden er twee bisschoppen geboren:

Mgr. Edmond Van Steenberghe (26 april 1881 - 10 december 1943), doctor in de letteren en godgeleerdheid, die tot hoogleraar te Straatsburg werd aangesteld, en later tot kerkvoogd van Bayonne in de Basses-Pyrénées werd verkozen, waar hij ook overleed;

Mgr. Joris Demol (18 juni 1885 -), studeerde aan het Sint-Stanislascollege te Poperinge, missionaris van de kongregatie van Scheut, tans wonend te Torhout als emeritus-bisschop van Luluaburg in Kasai (Kongolese Republiek).

Te Winnezele kwam ook ter wereld de eerwaarde heer Charles de Croocq (13 oktober 1874), grondig kenner van de volkskunde en historie van Frans-Vlaanderen, belangrijk schrijver in dicht en on dicht, Frans van taal in zijn pennevruchten, door en door Vlaams van geest, gemoed en gezindheid.

Hij was een zoon van Charles de Croocq en Eugénie Ameloot, en zijn ouders waren diep gelovige, bedrijvige en goedgehartige landbouwers. Van de lagere school te Winnezele ging hij over naar het klein-seminarie te Hazebroek en hij volgde daarna de leergangen van het akademisch seminarie te Rijsel, waar hij het licentiaat in de letteren verwierf en, van vrome schroom vervuld, de kleine orden aanvaardde, maar zozeer zijn eigen waarde en werkkraft wantrouwde dat hij weigerde hogere wijdingen te ontvangen.

Als klerikus bleef hij tot de dood toe de toga dragen en naar menselijk vermogen en met volledige overgave zijn Vlaams volk en de katolieke Kerk dienen, doch zijn halverwege beëindigde opgang naar het priesterschap zou hem zijn leven lang in meerdere of mindere mate beklemmen en remmen. Beleden en onderlegd als weinigen, was hij - naar zijn nog levende vrienden bevestigen - begaafd genoeg om de kateder van een hoogleraar te beklimmen, maar zijn nauwgezetheid en angstvalligheid beletten zijn hogerop stijgen en zijn algeheel ontbloeien.

In zijn lijkrede zei Mgr. Détrez terecht over hem: „Humble jusqu'à la moëlle, il se défiait trop de lui-même pour se croire digne d'accéder au sacerdoce... Sa modestie le fit hésiter au point même de s'engager à peine dans les ordres; et ce fut là jusqu'à la fin l'un de ses grands tourments. Broyé dans cet étau de la simplicité la plus grande et de la plus scrupuleuse des consciences, il trouva dans ses chères études la diversion que réclamaient à la fois son cœur et son esprit." Levenslang bleef hij, naar de treffende getuigenis van Jozef Tillie, „dienaar van de bedienaars van God". Hij zocht en vond in zijn lezingen en lessen, studeren en noteren, in zijn dicht en ondicht, verrijking en verruiming voor zijn geest, bevrijding en bevrediging voor zijn gemoed.

In 1901 werd hij leraar in de wijsbegeerte aan het kollege te Sint-Winoksbergen, dat, eigendom van de stad, door afhuren van de gebouwen en ontvangen van vergoedingen grotendeels in zijn bestaan gesteund werd door de goede gezindheid van de gemeenteraad. Door de verkeerd verlopen verkiezingen in 1908 kwam de stad onder een bestuur te staan dat het kollege vijandig gezind was. De onderwijsinrichting moest opgeheven worden, maar de Winoksbergse burgers brachten geld genoeg bijeen zodat de school enkel „ontkroond-découronné" zou worden, dat is beroofd van zijn hoogste klassen. Het was een harde klap, maar de genadeslag bracht de brand die op 17 juni 1909 uitbrak, een katastrofe waarover Charles de Croocq weeklaagde in een ballade „Sur la colline". Het kollege lag immers op de helling van de Groenberg waar eertijds de Sint-Winoksabdij stond.

De leraar moest zijn zielsgeliefd verblijf verlaten en verhuizen naar het vèr verwijderd Sint-Janskollege te Dowaaï. Heimwee kwelt hem. Maar weldra wordt te Sint-Winoksbergen in andere, eigen gebouwen het kollege herboren en E.H. de Croocq keert terug (1911). Voortaan, zoals hij zelf zei, glijden de jaren voorbij gelijk de kralen van een rozenkrans, of, naar de uitdrukking van Mgr. Détrez, verloopt zijn leven in rechte lijn, een lijn gericht naar het voordeel van zijn volk en de glorie van God.

Onverveeld, onvermoeid, tot zestien uren daags, week in week uit, is de leraar in geschiedenis, Franse taal en letterkunde, in de weer en aan het werk, schijnbaar volkomen ordeloos, metterdaad volmaakt ordelijk, want hij wist waar elk boek of geschrift, iedere snipper of knipsel te vinden was, terwijl zijn kamer er gewoonlijk als een warboel uitzag, die de wanhoop wekte van wie ze schoonmaken moest.

In juli 1926 komt Mgr. Quilliet, bisschop van Rijsel, de kapel van het kollege plechtig inwijden. Dat moet de begaafde, graag beluisterde dichter, E.H. de Croocq, bezingen, maar, als aanvang van deze gelegenheidsverzen, viert hij in leuke klanken en kleuren zijn eigen jubileum van leraar ter plaatse. De kaars moest op de kandelaar en kon door geen domper gedoofd! Om zijn poëtische produkten in gebonden en ongebonden stijl waren aan de jubilaris reeds bronzen erepenningen aangeboden door de „Société Dunkerquoise" (1909) en door de

„Société d'Emulation de Cambrai" (1910). Bovendien werd hem in 1929 een zilveren medaille door hetzelfde genootschap toegekend.

Vanaf zijn jonge jaren lid van het „Comité flamand de France", wordt hij in 1930 archivaris en bibliekaris van Sint-Winoksbergen, en in het begin van 1931 lid van de „Commission historique du Nord" voor het arrondissement Duinkerke-Hazebroek. En ook zijn geschiedkundige geschriften zullen beloond en bekroond worden. Zijn werk over Sint-Winok verkrijgt van de Franse Akademie de „Prix Montijon" met gouden medaille, en van de Rijselse „Société des sciences" de prijs Wicart met medaille in vermeil, in één en hetzelfde jaar 1945.

Intussen had hem de treurigste ramp getroffen: de tweede wereldoorlog, de tweede waanzinnige volkenmoord en schandelijke schending van de beschaving. Schreef niet Bossuet: „La guerre est une chose si terrible que je m'étonne comment le seul nom n'en donne pas l'horreur." Het baldadig bombardement van Sint-Winoksbergen, en het onder zijn ontzette blikken doodbloeden van zijn, door een Duitse kogel doorboorde superior, E.H. Deburgrave, schokten de teerveoelige, zachtaardige dichter (einde mei 1940).

Wat heeft deze leraar die de schoonheid en geschiedenis liefhad geleden toen hij het beleefde dat zijn wondermooi Sint-Winoksbergen zo woest geschonden en tot schamel puin geschoten werd, en hij om het Emile Verhaeren na te zeggen - zag:

„Et dans les feux
Et dans les cendres
Se tordre de douleur et crier jusqu'au cieux
La Flandre!"

Nu nog gruwen de overlevende bewoners van de geteisterde stad als ze van die verwoesting gewagen. Toch hernam E.H. de Croocq zijn werk zo goed en zolang hij kon en hij verwierf in dit jammerlijk jaar de titel van directeur die hij droeg tot aan zijn dood.

Zijn krachten verzwakten langzamerhand dermate dat hij tenslotte Sint-Winoksbergen verlaten en voor goed te Winnezele verblijven moest. Vondel had uit de „Ifigenia in Tauris" van Euripides vrij vertaald:

„Na zacht gevele van goede dagen
Is 't juk van ramspoed zwaar te dragen".

En Dante in zijn Inferno laat Francesca klagen:

„Nessun maggior dolore
Che ricordarsi del tempo felice
Nella miseria."

Geen groter leed dan de heugenis van gelukkige tijd in ellende.

Wel werd Charles de Croocq in zijn laatste en lastigste jaren opgebeurd door bezoeken van de begaafde gebroeders, zijn parochiepriesters Rafaël en Gabriël Persyn, door visites van verwanten en vertrouwde vrienden, zoals de befaamde spreker en schrijver Emmanuel Looten.

De ouderlijke hoeve van de De Croocq's (foto E. Leeuwerck).

Vroeger had de nu ziek en zwak geworden geestelijke tot de aarde gezegd in „Voix de la terre”:

„O terre, ne me retiens pas...
Terre, ne me dis jamais: Reste!
Mais que tu sois le piédestal
Pour m'élancer avec délire
Vers le palais de bleu cristal
Où les anges vont me sourire.”

Het laatste gedicht van zijn enig verschenen verzenboek „Ma Flandre” mocht hij nu lezen en herlezen:

„Vers vous, mon Dieu!
Seigneur, soutenez moi, je suis faible et je tombe,
Et chaque jour mon corps fait deux pas vers la tombe...
Puisque Vous êtes bon jusqu'à nous recevoir,
Mettez en moi, Seigneur, cet invincible espoir
De gravir sûrement la bienheureuse côte
Et de Vous adorer au bout comme mon hôte...”

Na langdurig en geduldig gedragen lijden overleed E.H. Charles de Croocq op 26 juni 1950 te Winnezele, de gemeente die hij geprezen had in „Mon petit village”. Nu luidden voor hem de klokken die hij had doen klagen in „Deuil de chez nous”.

Bij zijn begrafenis (30 juni 1950) brachten hem zijn familieleden, oudleerlingen, vrienden en vereerders, een laatste groet en hulde en werden lovende lijkreden

uitgesproken door Mr. Henri Billiaert, burgemeester van Sint-Winoksbergen en door Mgr. Détréz, namens het „Comité flamand de France” en de „Commission historique du Nord”. Tot slot liet de toenmalige superior, E.H. Froidure, door de leerlingen van het Winokskollege een gebed van de overleden dichter zingen: „A Dieu”.

De zwarte marmere grafplaat van E.H. de Croocq ligt langs de zuidelijke buitenmuur van de kerk die hij bezongen heeft in „Mon église”; naast de familiekluis waar het gebeente bewaard wordt van zijn vader aan wie hij het klaagdicht opdroeg: „Vieille maison de mes aïeux”; en van zijn moeder voor wie hij de elegie schreef: „J’ irai vers la terre douce...”.

In zijn laatste rustplaats verwacht zijn lichaam nu de verrijzenis met de vele overledenen die hij eens herdacht in „Pour nos morts” en „Pauvres chers morts”; met de verlaten en vergeten doden, waarover hij treurde in „Tombes abandonnées”; met de gestorven vrienden en verwanten van wie hij het weerzien zo vurig wenste in: „S’ils revenaient!”.

Zijn beeltenis blijft gebeiteld niet in hout of steen, maar verheerlijkt in het geheugen van allen die van hem hielden. Hij staat er als een godvrezend geestelijke, een zeer eenvoudig, maar voornaam man, een zachtaardig en goedhartig leraar, een, als klimop aan een muur, vastgehecht vriend, een fijngevoelig, klassiek gevormd dichter, een zich aftobbend, nooit over zich zelf pratend werker, een steeds ten dienste staand, nooit naar eerbetoon trachtend geleerde, géén übermensch, maar een edele heer, een gentleman, een trots alles in merg en been Vlaams gebleven Vlaming.

Terecht typeerde hem Emmanuel Looten als een
„ouvrier infiniment scrupuleux du Créateur”

en durfde hij hem als een hoogste hulde toeroepen:
„Tu es artifex in æternum!”.

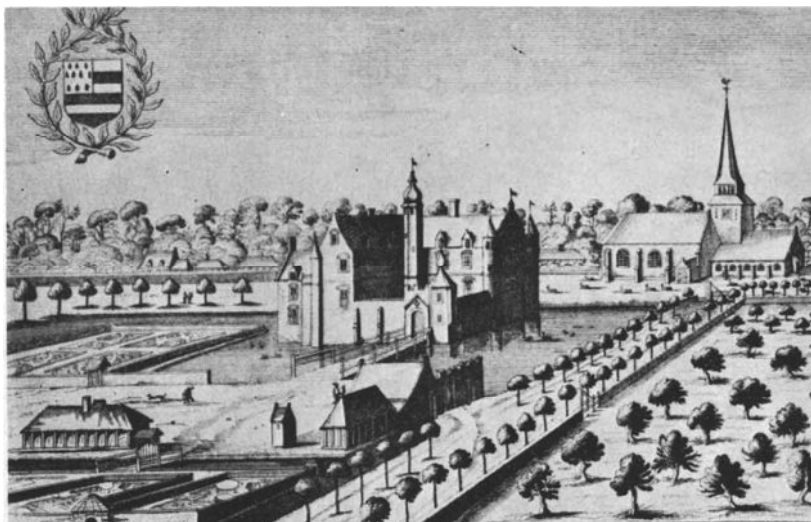
2. DE LERAAR.

Als leraar trachtte E.H. de Croocq zijn studenten hogerop te tillen en te trekken, leerde hij hen breed denken en diep voelen, de werken van de grote schrijvers waarderen en bewonderen, verbeterde hij streng en stipt de taal- en stijloefeningen, het bevel van Boileau volgend: „Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage”, - met het gevolg dat de ingeleverde blaadjes meer met rode dan met zwarte inkt beschreven schenen.

De hem toevertrouwde jeugd hield van woelen en joelen, kon zelfs de goedige en gediensstige leraar bedotten gelijk plaagzieke jongelui plegen te doen. Een oudleerling, Jean Denys, vertelt in „Hier et aujourd’hui” (1965): „Ce **bon** abbé de Croocq! Comme nous l’aimions... et comme nous «le possédions aussi». Nous savions son faible pour l’histoire, et surtout pour l’histoire de Flandre. Aussi, quand nous ne savions pas nos leçons, combien de fois (!!!) petits rusés que nous étions, n’avons-nous pas biaisé sur une question de cours précédent en lui disant avec notre plus beau sourire: «Monsieur l’abbé, mardi dernier, vous nous avez expliqué la bataille des Eperons d’or; quelles étaient les milices qui

Het kollege van Sint-Winoksbergen vóór de brand in 1909.

Het oude kasteel en de kerk van Winnezele uit „Flandria Illustrata“, van Sanderus.

se sont fait remarquer dans cette bataille? Bergues y était-elle?» Et le brave Abbé, reparti sur son dada, expliquait pendant une demi-heure, nous sauvant de l'interrogation..."

En toch! Zijn studenten beminden en bewonderden hem, ondergingen diep zijn invloed: om zijn betrouwen en begrijpen, zijn deemoed en dienstvaardigheid, zijn onbegrensde offergeest, zijn merkwaardige bekwaamheid. Emmanuel Looten getuigt: „Ses cours nous captivaient au travers de brusques orages qu'allumait notre juvénile mauvaise foi. Et ses imprécations flamandes «Coq de paille» ou «Queue de pipe» nous charmaient. Peut-être lui dois-je cette aube de lumière poétique qui me dirigea ensuite si puissamment.” De vraag mag inderdaad gesteld: hoevelen werden door E.H. de Croocq gevormd tot mannen van formaat?

De aangehaalde losse trekjes... en trekken tonen hoe E.H. de Croocq gestadig en graag historie studeerde en bewijzen zijn verering van het Vlaams voorgelacht en verleden. Ze doen ook blijken dat onderwijs en opvoeding meer geduld vergt en verdienstelijker is dan het boetseren van een beeld uit weerbarstige klei. Cicero's vraag is een troost: „Quod munus reipublicæ adferre majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem?”

3. DE FOLKLORIST.

Zorgvuldige zoeker verzamelde Charles de Croocq al wat hij „zanten” kon inzake Oudvlaamse zeden en gezindheid, gewoonten en gebruiken, puntige zesprenken en pittige zegswijzen, guitige en griezelige verhalen, overgeleverde volksliedjes en kinderdeuntjes, al wat hij te weten kwam over verdwenen of verdwijnende kinderspelen en kampioenschappen, bedrijven en ambachten, bijbaantjes en bezigheden. Kortom zijn kenspreuk kon kernachtig uitgedrukt worden in: „Colligite fragmenta ne pereant”, dat is vrij vertaald: Vergader alle brokjes en stukjes (Guido Gezelle zou gezegd hebben: alle tuitjes en endjes) opdat ze niet teloorgaan.

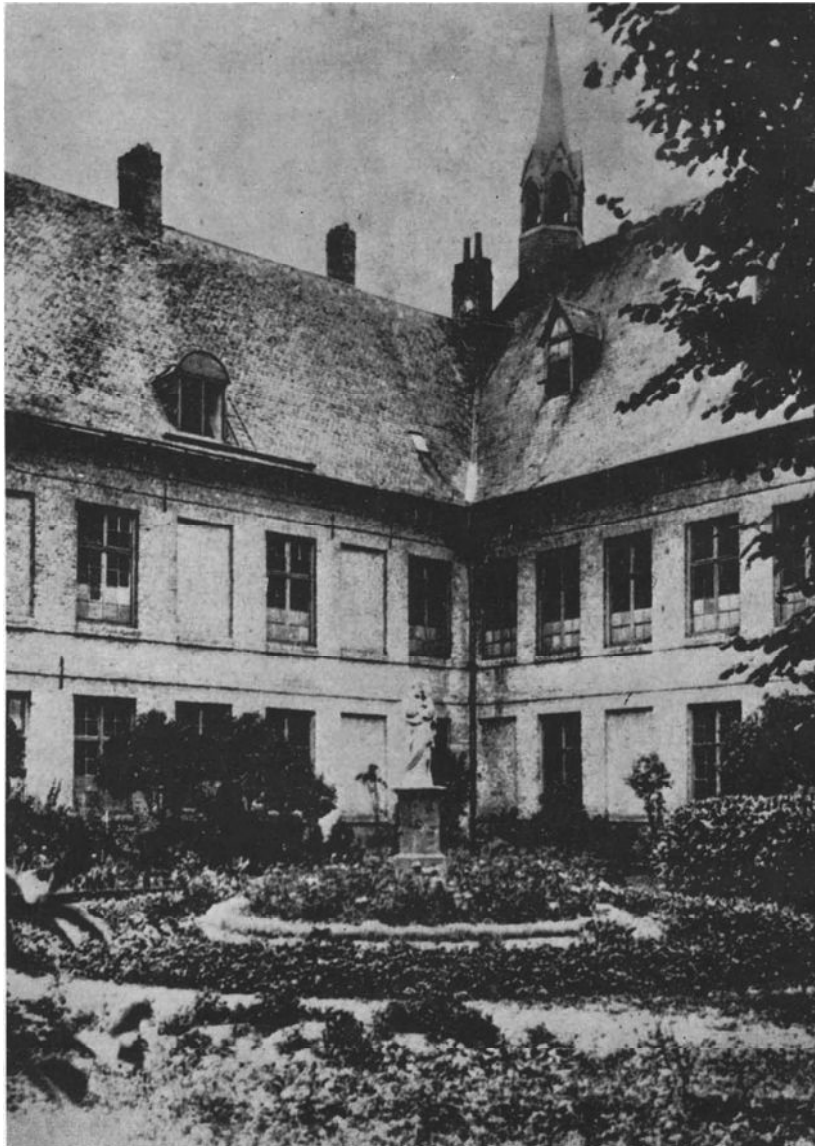
Wat hij op dit gebied wist, bracht hij te voorschijn in tijdschriften zoals „Le Beffroi de Flandre”, in voordrachten als „Les Madones des rues et les chapelles des chemins”, gehouden in het Mariakongres van Duinkerke, 1927; in konferenties bv. over „La vie flamande” bij het achtste kongres van het „Comité flamand de France”, te St.-Winoksbergen op 26 juli 1931.

Zijn medeleven met zijn familieleden en zijn hoogachten en verheerlijken van de traditionele Vlaamse deugden kunnen aangetoond worden door een uittreksel uit zijn toespraak bij het huwelijk van zijn neef Charles Decroocq met Maria Spanneut (30 juli 1931):

„Tout le passé et tout le présent de vos familles portent la marque des vertus de la bonne race flamande:

Le sérieux et la gravité, **verstandig zijn;**
l'honneur, **eerbaarheid, eerlyk zyn lyk de brave mensen;**
l'économie, **spaerzaam zyn;**

„Cour d'honneur“ van het kollege van Sint-Winoksbergen ten tijde van Charles de Croocq.
(Foto E. Leeuwerck)

le culte de la maison et du foyer, **waer zyt gy beter of thuys, rond den herd;**
le goût et l'amour du travail, **werkzaam zyn;**
les grands devoirs de la piété et du service de Dieu, **godvruchtig zyn;**
et bien d'autres qui assurent la prospérité et le bonheur.

Vous n'avez qu'à suivre ces belles leçons qui vous tracent le chemin, qui seront
comme des flambeaux allumés sur votre route."

Zijn treffende rede sluit met een rijmpje:

„Gy zult nu ingaen een nieuw leven,
Hand en hand zonder vreezen of beven,
Met de schoone liefde in 't herte:
Vele geluks ! 't Is uw begeerte!"

Gebrekkige uiting maar bewijs van getrouw gebruik van de Vlaamse taal als de
meest natuurlijke en intieme spreekwijze.

4. DE HISTORIKUS.

Als schrijver van lokale geschiedenis verdient E.H. de Croocq veel waardering.
Hij doorsnuffelde en „doorsnuisterde" alles wat met Sint-Winoksbergen en het
ommeland te maken had: oorkonden en kronieken, manuskripten en memoires,
boeken en bundeltjes, volksuitgaven en lukse-edities, dagbladen en tijdschriften,
zodat men zonder overdrijving van hem zeggen kon dat hij alle woningen en
gebouwen, straten en stegen, steen voor steen, alle akten en archieven, artikels
en aantekeningen, een voor een kende.

Oscar Wilde beweert: „Anybody can make history. Only a great man can write
it." En E.H. de Croocq was groot! Hij las, verbeterde en vulde het tweede deel
van L. Harrau's „Histoire politique et religieuse de Bergues" (1913) aan, maar hij
schreef ook merkwaardige geschiedkundige werken: „Histoire du collège de Ber-
gues" (1923) en „Saint Winoc, abbé de Wormhout, patron de Bergues", zoals
reeds gezegd een tweemaal bekroond boek.

In hem werd bewaarheid wat J. Michelet beweerde: „L'histoire est une résur-
rection", want als met een toverroede tikte hij het verdwenen verleden te voor-
schijn. Bij de reeds genoemde werken moeten nog vermeld worden de degelijke
konferenties als brochures gedrukt: „Bergues au 17e et 18e siècles" (1924) en
„L'abbaye Saint Winoc à travers les âges" (1932).

Hij kon niet alleen belangstelling maar ook begeestering voor het Vlaams ver-
leden verwekken en bekwam wat Goethe wilde: „Das Beste was wir von der
Geschichte haben, ist der Enthusiasmus den sie erregt". Voor hem gelden ook
de verzen van dezelfde dichter:

Wohl dem, der seine Väter gern gedenkt,
Der froh von ihren Taten, ihre Größe
Den Hörer unterhält und still sich freuend
Ans Ende dieser schöner Reine sich
Geschlossen sieht... (Hermann und Dorothea).

In het „Journal de Bergues ou des Flandres" strooide de historicus met kwistige
hand als zuivere goudkorrels bijna driehonderd krantenartikels die hij als titel
gaf: „Poussières d'histoire locale" en die zo belangrijk bleken dat Mgr. Détrez

A la Flandre.

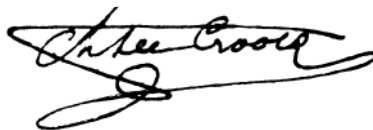
Où c'est toi que je chante, ô ma Flandre ma mère ;
En t'offrant aujourd'hui le vers de mon cœur,
La tâche sera douce et nullement amère,
Puisqu'en dictant ces vers tu me rendras vainqueur.

La Flandre ' que ~~ma~~ terre avec ~~son~~ air - prononce
Ce nom délicieux qui fait trembler ma voix,
Comme en moi longuement ce mot divin s'enfonce
À travers mon passé défunt que je revois !

La Flandre ' clochers bleus, tours massives de pierre
Qui rayonnent dans l'or écarlate des soirs,
Avant de refermer votre lourde paupière
Pour devenir, la nuit, de grands fantômes noirs ;

La Flandre, mais c'est vous, fermes ensoleillées,
Gardiennes des labours au large des chemins,
D'où s'échappe en chantant des barrières rouillées
L'araire en fer poli qu'on ~~conduit~~ ^{mène} des deux mains ;

De eerste helft van het eerste gedicht van Charles de Croocq in het 120 bladzijden tellende handschrift van de bundel „Ma Flandre“.

De handtekening van Charles de Croocq op het handschrift van „Ma Flandre“

in zijn lijkrede een heruitgave ervan in boekvorm in vooruitzicht stelde als Tome 44 van de „Annales du Comité flamand de France“. Wie zal nu die lastige maar lonende taak op zich nemen of zullen die „stofjes“ blijven berusten in de Mairie de Bergues en er stilaan tot „stof“ vergaan? Ze werden toch bijeengebracht uit liefde voor het vaderland waarover Euripides schreef: „Hê patris philtaton brotois“ = het vaderland, het dierbaarste voor de stervelingen. (Phoinissai).

5. DE ESSAYIST EN KRITIKUS.

Als essayist en kritikus had de jonge schrijver gedebuteerd in de „Revue de Lille“ onder de reeds vermelde schuilnaam A. de Vilère met bijdragen van zeer uiteenlopende aard: „Jean Racine d'après sa correspondance (1899)“; „De l'Anglicanisme au Catholicisme“ (1900); „Le Mal de Penser“ (1901); „La Jeunesse de Louis Veuillot“ (1901). Daarbij kwamen twee studiën over dichters: „Louis Mercier“ (1904) en „Arsène Vermeuzen“ (1906).

Te talrijk om op te sommen zijn de opstellen die hij later leverde in „Hier et aujourd'hui“, bulletin der oudleerlingen van het Sint-Winokskollege; in „Le Lion de Flandre“ (Bergues, vieille ville de Flandre, 1937); in „Grand Large“ van Duinkerke (o.a. „Un poète de nos vieilles villes de Flandre“); in „Le Grand Hebdomadaire“ van Rijsel (over de kunstenaars met pen en stift Henri Cochin en P.A. Bouroux, 1925).

Als werkzaam en gewaardeerd lid van grote genootschappen bezorgde hij mededelingen aan „La Commission historique du Nord“ en aan „l'Union Faulconnier“ (Duinkerke) en verslagen aan het „Bulletin du Comité flamand de France“. Zeer belangrijk was zijn medewerking aan „Le Journal de Bergues ou des Flandres“. Bijzonder boeiend, wijzend op een rijke verbeelding en uitgebreide kennis van Vlaamse tradities en lokale legenden, getuigend van een zorgvuldige waarneming van de stad Sint-Winoksbergen en het omgevend landschap, zijn de verhalen in proza die hij ten beste gaf in weekbladen, nooit in boekvorm. Het begon met boertje Naes, een vertelsel waarin hij duidelijk Guido Gezelle navolgde, niet alleen in het typeren van het ventje en het verloop der gebeurtenissen, maar zelfs in sommige zegswijzen. Eens de vreemde gast gevonden, fantaseerde hij voort over wat Boertje beleefde met geesten, heksen, nikkers, dwergen... en heiligen; over zijn verloving, huwelijk en medevieren van het Palmenzondagfeest. Het bracht de schrijver tot het vertellen over Martinatje en de Lichtmisprocessie, over Appolientje en de Sint-Katrieneverering, over verschijningen van Sint-Elooi, Sint-Maarten, Sint-Niklaas; en tot het pennen van Kerstverhaaltjes. Al dit proza is zo volks, zo Vlaams als 't maar kan, en is zelfs doormengd met Vlaamse woorden en uitdrukkingen.

A tout seigneur, tout honneur. Hier moet aangetekend worden dat ook te Winnezele geboren werd, woonde en stierf, de landbouwer-verteller Fideel Roussez (1835-1908), destijds befaamd in zijn dorp en streek om zijn vertellingen en kluchten, die de herbergen waar hij ze voordroeg, deden vollopen.

6. DE DICHTER.

Charles de Croocq was een begenadigd dichter en spreker, maar zo bescheiden en

schuchter dat hij nooit een gelegenheidsvers of gevraagde voordracht aandurfde zonder zich vooraf te verontschuldigen over zijn gewaande onwaardigheid en ingebeelde onbekwaamheid, zijn zagezegd gebrek aan wetenschap en welsprekendheid, zijn vermeende armoede aan emotie en expressie. Op prijsuitdelingen, feestvergaderingen, plechtige ontvangsten of herdenkingen, summa summarum bij ieder hoogtij, op elke wens of wenk, vloeiden de verzen uit zijn pen, als een kabbelende beek uit een steeds borrelende bron. De leraar wiens feest men vierde, mocht verwachten een versje onder zijn bord aan tafel of onder de deur van zijn kamer geschoven te krijgen, als een gul gegunde, vreugde brengende vriendengave. Keurig en korrekt waren poëzie en proza, zelden verzwakkend tot ijdele rijmelarij of opzwellend tot hoogdravende rederijkerij. De bewering van W. Bilderdijk werd schier nooit bewaarheid: Gedicht uit plicht gelukt niet licht... want de poëtama en kauserieën sproten meer uit genegenheid dan uit plichtgevoel voort.

E.H. de Croocq was niet alleen een pientere en pittige improvisator, maar ook een bezielde Vlaamse bard die noodgedwongen in het Frans zong. Zijn eerste dichtbundeltje was een afzonderlijke afdruk uit de „Revue de Lille”, „Stances et sonnets” (1904) verschenen onder de schuilnaam A. de Vilère. Het bevatte slechts zeven gedichten: vijf ervan vormden natuurpoëzie, klassiek van vorm, weemoedig van toon, laat-romantisch van richting: doodsgedachte en droefgeestigheid, herfst-avonden en regendagen, verwelkende bloemen en verlaten graven... Maar uit twee gedichten blijkt reeds de voorliefde voor Vlaanderen dat Charles de Croocq als zijn eigen vaderland vereerde en verheerlijkte. Een dezer gedichten is gewijd: „Aux villes de mon pays”. De auteur kent het verleden, lijden en strijden der Vlaamse steden en haar te karig bezongen bekoorlijkheid. Stil-ontroerd staat hij voor de statige torens en trage vaarten van de streek, voor de gewijde grond van het vergeten voorgeslacht. De landelijke gemeenten lijken hem de veilige toevlucht voor de voorvaderlijke zeden en het overgeleverd geloof, de nooit verdorrende bron van onvergankelijke idealen. Als proef op de som wijdt hij een sonnet aan Wormhout. Hij mocht het Gezelle nazeggen:

O Landeken! o zijt maar klein
niet meerder zou 'k u geren
en 'k zie u - zulk en is er geen
en 'k zie u toch zo geren...

Hoeveel handschriften, beschreven velletjes, belangrijke aantekeningen van E.H. de Croocq gingen verloren? Hij zelf verzamelde slechts een zeer klein deel van zijn gedichten en gaf aan die bloemlezing eerst in potlood de titel: „L'âme de la Flandre” en als motto „Un paysage est le fond du tableau de la vie humaine”. (Bernardin de Saint-Pierre). Daarna werd met inkt een andere titel geschreven: „Ma terre aimée” met het onderschrift: „Ma Flandre”. Hij groepeerde de gedichten in 2 delen: het eerste bestond uit vijf reeksen: „Mon pays, Spectacles, La poésie des bêtes, Mélancolie, Sursum”. Het tweede en kortste deel bevatte hoofdzakelijk poëmata van dezelfde aard en enige gelegenheids-gedichten.

Het boek, dat definitief als titel kreeg „Ma Flandre”, verscheen bij de drukker

Barbez-Denys te Sint-Winoksbergen (1913) met een lovend woord vooraf van Henri Cochin, député du Nord, en met een opdracht (sonnet) aan de nagedachtenis van A. de Lamartine, overleden député de la Flandre. Enige gedichten uit het handschrift werden weggelaten en nieuwe bijgevoegd. Bij vergelijking blijkt hoezeer de schrijver aan zelfkritiek deed. De indeling is er een andere, eenvoudige: „Mon pays, Les heures et les saisons, Sursum”. Men denke hierbij aan Gezelle's Tijdkrans en Rijmsnoer!

Het loont de moeite hier iets uit het woord vooraf van H. Cochin aan te halen:

„La Flandre est une terre de poésie... Elle n'a pas seulement cette poésie des champs, que les champs, quels qu'ils soient, ont tous. La campagne flamande a ses ciels qui sont parmi les plus beaux du monde; elle a sa lumière qui n'est qu'à elle; les rayons du soleil y sont mille fois brisés par de fines brumes, réfléchis par l'eau des canaux et des fossés innombrables. C'est de quoi se sont avisés les peintres; car des bas pays est née pour l'Europe, ne l'oublions pas, la race des peintres de paysage.”

Over de gedichten van Charles de Croocq schrijft H. Cochin verder: „le rythme en est varié et heureusement approprié aux sujets. La langue en est pure et émue. Ils vous feront parcourir une suite attachante de beaux paysages. Ce sera au centre, Bergues, la vieille ville, au beffroi élégant et grave, avec les ruines de l'antique abbaye, avec la ceinture rouge de remparts que réfléchit l'eau des douves profondes, Bergues endormie parmi les grasses et vertes prairies. Ce sont les autres petites villes de la contrée flamande; les villages, les fermes, les champs magnifiques sous la couronne des moissons; ce sont les grands canaux brillant dans les brumes du soir, les haies, les chemins, les ormes, qui trop souvent s'écroulent sous la hache, les moulins qu'on voit au loin signer les airs „d'un grand signe de croix”.

Mais voilà ce qui donne à ces visions tout leur prix: ce ne sont pas des paysages dessinés d'aventure par un peintre de passage: ce sont des paysages aimées. Le poète est né dans un de ces villages; dans son enfance il a cheminé sur ces chemins, le long de ces canaux, à l'ombre de ces arbres, et sous les bras de ces moulins. Ces campagnes pour lui sont peuplées d'êtres chers, les travailleurs des Flandres, les jeunes durs au travail, joyeux à la fête, les vieux que le temps qui les courbe, courbe du moins vers la terre qui les a vu naître, les femmes infatigables ouvrières, et mères sans pareilles. Il les connaît, puisqu'il est de leur sang. Il n'ignore pas que dans toutes ces vies liées à des tâches pratiques, luit la flamme d'un idéal, puisque c'est d'elles-mêmes qu'il a lui-même reçu cette flamme.

Après nous avoir déroulé ses paysages, le poète nous fait suivre la lente pulsation de la vie, par le cours des jours, des mois, des saisons. On dirait par moments ces images périodiques des travaux des champs que jadis les miniatures des manuscrits ou les bas-reliefs des cathédrales distribuaient suivant l'ordre du zodiaque. C'est qu'une pensée religieuse sort naturellement de ces tableaux, les enveloppe et les parfume. Un souvenir continu nous reporte pieusement vers les ancêtres dont les générations successives ont préparé la figure et la beauté

de la contrée que nous aimons. Le poète aime à revenir à eux. Il s'agenouille dans l'ombre des «vénérables cimetières». Les soirs d'hiver, dans les salles basses des fermes, au coin de l'âtre pétillant il arrive qu'il sent la présence douce et bienfaisante des disparus, dont la mémoire ne quitte jamais l'esprit des vivants. Près du père et de la mère, et des enfants demi-sommeillants, il évoque les grands-pères, il leur sourit, il les appelle, il leur dit:

Montrez-moi le chemin du pays des étoiles!

De toutes ces pensées, il faut comme un faisceau, une grande prière, qui s'élève en un chant pieux, sacré, sacerdotal, de la terre tant aimée, vers le Ciel miséricordieux."

Wel werd „Ma Flandre” te Sint-Winoksbergen uitgegeven, wanneer deze oude Vlaamse vesting Lamartine wilde vieren (september 1913) en zijn borstbeeld in de gevel van het stadhuis plaatste, Lamartine, die het arrondissement Sint-Winoksbergen noemde „le plus beau de France”, en die de Vlamingen vleide als „un peuple sublime, du bronze plutôt que des hommes”, en bij wie „tout est cœur quoique tout soit raison”.

Wel werd het boek van E.H. de Croocq opgedragen aan Lamartine, de dichter van „Terre natale”, maar Vlaanderen was niet de geboortestreek van de afgevaardigde ter Franse kamer. Wel beweert de schrijver C. de Croocq dat in Vlaanderen „trionphe de nouveau l'âme de Lamartine”, maar hij zegt dit in een sonnet aan H. Cochin als wedergroet en -gunst, omdat deze laatste de bundel goedkeurde.

In feite vraagt de dichter aan Lamartine alleen de wiegende maat en het wel-luidend rijm:

„Livre-moi le rythme berceur,
Pour que je chante avec douceur
La Flandre ma chère patrie.”

Het werk is dan ook door en door Vlaams van stof en van geest. De inzet van „Mon Pays” (eerste deel van het boek) is „A la Flandre” en „Douce Terre”; en het slot van „Les Heures et les Saisons” (tweede deel van het boek) is wederom: „O Flandre”. En zowaar een der eerste gedichten is een Franse bewerking van onze Vlaamse Leeuw!

Bovendien is er, minstens hier en daar, onmiskenbare invloed van Guido Gezelle, een „reflet” zoals Emmanuel Looten getuigde.

Twee voorbeelden mogen volstaan. Men stelle naast „Aanroepinge” van Gezelle (Dichtoefeningen) „Invocation” van C. de Croocq; en naast „Hebt ge nog geluisterd naar de merelaar” van Gezelle (Tijdkrans) „La chanson du merle” uit „Ma Flandre”!

In waarheid deelt Charles de Croocq het gevoel van Guido Gezelle:

„Ach! 'k En gave om al het schone
dat de heldere zonne ziet,
- Vlanderen, Vlanderen spant de krone,
neen ik, nog mijn Vlanderen niet!”

O FLANDRE

Sur ton front j'ai penché mes tendresses vivantes,
Et j'ai vu dans tes yeux défiler les saisons,
Et tourner les moulins dont les ombres mouvantes
Fauchent l'herbe des prés, les champs et les maisons.

Et j'ai vu palpiter la fraîcheur des aurores
Derrière le tissu fin des feuillages clairs,
Tandis que les oiseaux de leurs gosiers sonores
Chantent pour réveiller le silence des airs.

J'ai vu la bonne glèbe étalant ses parures,
L'opulence des blés et le charme des fleurs,
Long tapis marqué de vives bigarrures
Où les blanches maisons essaient leurs couleurs.

Et la gaze de l'air qui tremble au fond des plaines,
Le cristal des ruisseaux qui bordent les vergers,
La clarté lumineuse et douce des fontaines,
Et l'or poli des coqs au faite des clochers.

J'ai vu le soir doré tisser ses mousselines
Comme un réseau charmeur pour prendre le sommeil.
Puis, dans l'ombre tendue au penchant des collines,
S'en aller peu à peu la traîne du soleil.

Et j'ai vu, transporté, dans un ciel d'astrologue
Où les étoiles font des yeux épanouis,
L'étincelant vaisseau de la lune qui vogue
En donnant un sourire aux espaces bleuis.

Et j'ai compris sans peine, ô Flandre bonne et belle,
Moi qui suis ton enfant, le bonheur simple et doux
De trouver dans tes yeux ton âme maternelle,
De t'aimer comme un fils et de vivre chez nous.

CHARLES DE CROOCQ

Dit gedicht is het laatste van „Les heures et les saisons“, tweede der 3 delen van „Ma Flandre“.

Het oude Belfort van Sint-Winoksbergen, door P.A. Bouroux.

A LA FLANDRE

La Flandre! que ma lèvre avec amour prononce
Ce nom délicieux qui fait trembler ma voix!
Comme en moi longuement ce mot divin s'enfoncé
A travers mon passé défunt que je revois!

La Flandre! clochers bleus, tours massives de pierre
Qui rayonnez dans l'or écarlate des soirs,
Avant de refermer votre lourde paupière,
Pour devenir, la nuit, de grands fantômes noirs;

La Flandre! mais c'est vous, fermes ensoleillées,
Gardiennes des labours au large des chemins,
D'où s'échappe en chantant des barrières rouillées
L'aire en fer poli qu'on mène des deux mains;

La Flandre! paradis aimé des bœufs superbes
Dont les robustes corps blancs ou tachés de roux
Dévalent lentement au fond des hautes herbes,
Et dont les yeux naïfs sont humides et doux;

La Flandre; c'est Cassel, la fière citadelle
Qui plonge ses regards dans l'infini des champs,
Et qu'on admire au loin lumineuse et fidèle,
Dans l'or clair des matins et les feux des couchants;

Wormhout l'ancien qui voit sa modeste rivière
Tracer son beau sillon enrubanné d'argent;
La glorieuse Hondschote assise à la frontière
Parmi le bas pays comme un roc émergeant;

Dunkerque enveloppé du manteau de ses brumes,
Étendu sur le sable et les pieds dans les flots,
Dunkerque dont les flancs mouillés par les écumes
Sont hérissés de mâts et chargés de vaisseaux;

Et toi Bergues enfin, bonne cité de rêve,
Où mes songes éclos autour de tes remparts
Empruntent si souvent pour s'envoler sans trêve
L'aile du carillon qui fuit de toutes parts;

La Flandre! c'est surtout - pour moi c'est un empire -
Le village lointain, le clocher ardoisé,
La maison des aïeux et le toit qui m'attire
Et la porte qui s'ouvre ainsi qu'au temps passé...

CHARLES DE CROOCQ

Dit gedicht is het eerste van het onderdeel „Mon pays“ van het boek „Ma Flandre“ (1913). Het handschrift bewijst hoe C. de Croocq zijn eigen werk bekritisiseerde en verbeterde: in de uitgave werd de allereerste strofe als minderwaardig weggelaten. Ze luidde:

„Oui, c'est toi que je chante, ô ma Flandre ma mère
En t'offrant aujourd'hui le verbe de mon cœur,
La tâche sera douce et nullement amère,
Puisqu'en dictant ces vers tu me rendras vainqueur.“